

İletişim Araştırma

İLAD
İLETİŞİM
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ

BAŞYAZI

Başlarken

Dr. Hıfzı TOPUZ

İletişim Araştırmaları Derneği (İLAD) yaklaşık iki yıl süren çalışmaların sonucu kuruldu. Dünyada iletişim konuları üzerinde araştırma yapan 500 kadar merkez, enstitü ve derneğin olmasına karşılık bizde hiçbir örgüt ve kurumun bulunmaması büyük bir boşluktu. Böyle bir merkezin kurulması için 1984'den bu yana çeşitli girişimler yaptık, tutmadı, engellendi, başaramadık.

Sonunda 1988 yılı başlarında 15 araştırmacı ve gazeteci biraraya gelerek bir tüzük hazırladık ve bunu Valiliğe ilettik. Bürokratik formalitelerden dolayı iş uzadı, uzadı. Unesco genel merkezi ve uluslararası araştırma kurumları ile işbirliği yapabileceğimizi tüzükte belirttiğimiz için çeşitli bakanlıkların ve Bakanlar Kurulunun izni gerekti. Dosya geçen yılın sonunda yeniden Ankara'ya gönderildi. Tam umudumuzu yitirmekte olduğumuz bir sırada, geçen ay, Bakanlar Kurulunun İLAD'ın kurulmasına izin verdiğini öğrendik. Kararname 6 Eylül tarihli Resmî Gazetede yayımlandı. Böylece bütün engelleri aşarak İLAD'ı kurmuş olduk. Hemen çalışmalara başladık.

Elimizde güncel araştırma konuları var. Bunların birincisini daha kuruluş hazırlıkları içinde tamamladık, Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı TÜSES bizden Basında Tekelleşmeler konulu bir araştırma istemişti. Bir ekip oluşturarak bunu yaptık ve TÜSES'e sunduk; onaylandı. Şimdi bu araştırmayı TÜSES'le birlikte yayınlıyoruz. Basında Tekelleşmeler'i bugünlerde dağıtacağız.

İkinci araştırma konumuz Radyo ve Televizyon Politikalarında Özgürlükçü bir Alternatif. Bunu da TÜSES önerdi. Araştırmayı tamamlamak üzereyiz. Bu araştırmayı da en kısa zamanda yayınlayacağız.

İLAD resmen kurulur kurulmaz TÜSES'ten iki araştırma önerisi daha aldı:

- Seçim Kampanyalarında İletişim Araçlarının Rolü;
- Siyasallaşma Sürecine İletişimin Katkıları.

Arkası sayfa 11'de

Radyo TV tekeli ve Siyasal Partiler

Prof.Dr. Niyazi ÖKTEM

Ülkemizde her alanda liberalleşme, özelleştirmeye yönelik çalışmalar sürdürülürken radyo-televizyon tekeli yasal boyut ve uygulamada hala titizlikle korunmaktadır. Sosyal demokrat partilerin bile "serbest piyasa ekonomisi"ni savundukları bir dönemde bu durum kuşkusuz büyük bir çelişkidir. Siyasal parti sözcüleri tekelin kaldırılmasından yana demeçler verseler de, parti programları onları bağladıklarından, ciddi ve somut girişimler yapılmamaktadır.

Türkiye'deki siyasal partilerin programlarına göz attığımızda ilginç görüntülerle karşılaşmaktayız. Serbest piyasa ekonomisinden yana olan liberal, "sağ" siyasal partiler tekelden yana düzenlemeler yapmışken, bir sosyal demokrat parti serbest tv-radyoyu savunmaktadır.

Türkiyede liberalizmin temsilcisi olduğunu söyleyen ANAP Program ve Seçim Beyannamesinde tekelden yana bir çalışma programı sunmaktadır. Anavatan Partisi Programının 7. maddesi şöyledir: "Devletin murakabesinde bulunan radyo, televizyon ve diğer basın ve yayın vasıtalarının tarafsızlığı esastır". Aynı cümle 29 Kasım 1987 Seçim Beyannamesininin 31. sayfasında da "Basın

ve Yayın" başlığı altında aynen yer almıştır. ANAP 1982 Anayasası ve 2954 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanununa paralel bir tutum içindedir. Anavatan Partisi temsilcilerinin bir bölümünün tekeli tutumu benimsemedikleri bilinmektedir, ancak bugüne kadar herhangi bir somut girişimde bulunmadıkları da bir olgudur.

Ana muhalefet partisi Sosyal Demokrat Halkçı Parti de, program ve seçim bildirgelerine bakıldığında tekeli bir tutumdan yanadır. TRT ile ilgili olarak SHP özyönetim ve özdenetime dayalı bir özerk devlet radyo-TV'si benimsemiştir. SHP özel radyo ve televizyona karşıdır ancak "Kamu kesiminde iletişim hizmetini verebilecek (...) yerel yönetimlere radyo kurma yetkisinin" verilmesinden yanadır. 3. Olağanüstü Kurultayda kabul edilen "Uygulama Politikaları" Haziran 1987 tarihli kitabın 51. sayfası bu tür bir düzenlemeyi ortaya koymaktadır. Hürriyet Vakfı'nın 9-11 Nisan 1988'de düzenlediği "Devlet Media İlişkileri" konulu seminerde parti temsilcisi, benimsedikleri bu iletişim politikasını bir anlamda tekrarlamıştır.

Siyasal yelpazenin solunda bulunan diğer parti, Demokratik Sol Parti radyo-

Arkası sayfa 11'de

İLAD'ın amaçları

Tüzüğün 3'üncü maddesine göre Derneğin amacı iletişim geliştirilmesine katkıda bulunabilmek için bilimsel araştırmalar düzenlemek ve yapılan araştırmaları desteklemektir.

Dernek bu amaca ulaşmak için şu çalışmalarını yapar:

a İletişim teknolojisi üzerinde araştırmalar yapar. Yurt içinde ve dışarıda aşağıdaki alanlardaki gelişmeleri ve yapılan araştırmaları izler, destekler, yeni araştırmalar yapar ve ilgililere duyurur.

Basın teknolojisi, radyoculuk, televizyon teknolojisi, uydu araçlığı ile yayıncılık, haber ajansları, kablolu televizyon şebekeleri, bilişim, telematik, video, videoteks, veri ve bilgi dolaşımı, sinema, reklamcılık, halkla ilişkiler ve yayıncılık vb.

b Etik araştırmaları: İletişim araçlarının topluma etkileri üzerinde araştırmalar düzenler ve bunları duyurur;

c Meslek ahlakı: İletişimde uygulanan ve uygulanması önerilen ahlak ilkelerinin geliştirilmesine ve yerleştirilmesine katkıda bulunur;

d Kültür ve İletişim: Yurt içinde ve dışında iletişim araçlarının ulusal kültürlerimize etkileri konusundaki çalışmalarını izler, değerlendirir ve bu tür araştırmaların geliştirilmesine yardımcı olur;

Arkası sayfa 11'de

Fransa'da basın Özgürlüğü

Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand geçen Eylül'de yaptığı bir konuşmada basın özgürlüğü konusuna değinerek şöyle demiş: "Basın özgürlüğüne giden yol Cumhuriyet Bulvarından geçer. Bu özgürlüğü elde edebilmek için en az bir devrim gerekir. Basın özgürlüğü benim ülkemde hiçbir zaman tam olarak elde edilememiştir. Devlet sorunlarının görevi her an bu konuda çok dikkatli olmalıdır. Paranın egemenliği tehlikesine karşı her zaman korunmak gerekir. Görsel-İşitsel büyük iletişim araçlarının da temel özgürlükleri tanımayan bir gücün eline bırakılmasına karşı da dikkatli olmak gereklidir."

Le Monde'un kurucusu Hubert Beuve-Mery şöyle derdi: "Bir insanı yetiştirmek, onu haber kaynaklarına ulaştırmak her halde kendisine bir çift kunduru ya da bir şapka almaya benzemez."

Kadınlara Yönelik Magazin Dergileri

Federal Almanya'da toplam tirajı 20 milyon 33 gazete ve dergiyi yayınlayan, Almanya dışında da 7 dergiyi egemenliği altında tutan Bauer grubu şimdi de Avrupa'nın en güçlü kadın magazinleri yapımcısı olmaya yöneliyor.

Bauer grubunun Fransa, İngiltere ve İtalya'da da geniş ilişkileri var. Bauer grubu Almanya'da 1,6 milyon baskısı olan Tina dergisini yayınlıyor. Tina'ya verilen ilanlar Bella (600 bin) ve Maxi (600 bin) dergilerinde de yayınlanacak.

Uydu ile borsa haberleri

Fransa'da 1986'da kurulan FINSAT (Finançe-Satellite) adlı bir ortaklık Eylül sonunda uydu ile günlük bir ekonomi ve borsa haberleri yayınına başladı.

Haberler Fransız Telecom 1 A uydusu aracılığıyla yayınlıyor. Yayın iki programdan oluşuyor.

Saat 8.30 - 9.30 arasında 5-10 dakikalık İngilizce ve Fransızca sürekli flaş haberler veriliyor. Bu program Amerikan ve Asya haberlerinden oluşuyor.

Öğleden sonra saat 14.15 - 15.30 arasında da Avrupa borsa haberleri yayınlıyor. FINSAT bu iki program arasında da borsa ve banka konularında çeşitli programlar gösteriyor.

Haberlerin en önemlileri Amerika'da International Research Network (IRN) denen şebekeden sağlanıyor. Wall Street'de yüze yakın büyük firmanın bu şebekeye abone olduğu belirtiliyor.

Murdock Macaristan'da iki gazete satın aldı

Avusturyalı ünlü basın patronu Rupert Murdock geçen Eylül'de Macaristan'da Reform adlı haftalık bir dergi ile Mai Nap adlı günlük bir gazetenin hisselerinin yarısından fazlasını ele geçirerek bu iki gazeteyi denetim altına aldı.

Reform gazetesi bir yıl önce çıkarılmış ve 380 bin basıyordu. Tabloid biçiminde olan Mai Nap gazetesinin tirajı da yaklaşık 80 bin kadardı.

İLAD kurulmadan önce neleri denedik?

İLAD elbette birkaç gün içinde kurulmadı. Bunun beş yıllık bir geçmişi var.

İletişim Araştırmaları Merkezi tasarısı: Türkiye'de bir iletişim araştırmaları merkezinin kurulması için ilk toplantı 21 Kasım 1984'te Sheraton otelinde düzenlendi. Amaç Gazeteciler Cemiyetinin desteği ile bir araştırma merkezinin kurulmasını sağlamaktı. Bu merkez gazeteci dernek ve sendikalarının, Basın Yayın Yüksek Okullarının, Unesco Milli Komisyonunun katkılarıyla kurulacaktı.

Sheraton toplantısına şu kişiler katıldılar: Hıfzı Topuz, Nezihe Demirkent, Recep Bilginer, Orhan Eriç, Prof.Suat Sinanoğlu, Alaettin Asna, Prof. Muhteşem Giray, Prof.İsmet Giritli, Ferruh Doğan, Prof.Kayahan Işıl, Prof. Sami Şekeroğlu, Prof.Niyazi Öktem, Adnan Özaktar, Doç.Sinan Fişek, Orhan Birgit, İsmail Cem, Hüsamettin Ünsal, Necat Aşkın, Zeynep Atkkan, Onat Kutlar, Ali Gevgilili, İbrahim Çamlı, Betül Mardin, Canan Usman, Cem Şaşmaz, Doç.Şirin Tekeli, Engin Vardar ve Turhan Ilgaz

Toplantıda 7 kişilik bir tüzük komitesi kuruldu.

İletişim Araştırmaları Vakfı tasarısı: (Aralık 1984-Nisan 1985)

Sheraton otelinde seçilen komite Hıfzı Topuz, Prof.Kayhan İnel, Prof.İsmet Giritli, Orhan Eriç, Ali Gevgilili, Alaettin Asna ve Hüsamettin Ünsal'dan oluşuyordu. Sonradan çalışmalara Prof. Aysel Aziz, İbrahim Çamlı, Prof.Niyazi Öktem, Doç.Ünsal Oskay ve Prof. Korkmaz Alemdar da katıldı. Gazeteciler Cemiyetinde toplantılar düzenlendi. Tüzük komitesi bir Vakfın kurulmasından yanaydı. Ali Gevgilili ve Prof. Selim Kanetti'nin katkılarıyla bir Vakıf Senedi tasarısı hazırlandı.

Ne var ki, Gazeteciler Cemiyeti bu çalışmalara hiçbir ilgi göstermiyor, komiteye toplantı yeri bile sağlamıyordu. Bu ilgisizlik yüzünden komite dağıldı.

Unesco Milli Komisyonu İletişim Komitesi: (Temmuz 1985, - Ağustos 1987): O sıralarda, Haziran 1985'te, Unesco Genel Kurulu toplanmış ve yeni bir Milli Komisyonun Yönetim Kurulu seçilmişti. Milli Komisyona bizim İletişim araştırmaları tasarısını getirdik. Üyeler bunu olumlu karşıladılar. Komisyona

bağlı bir İletişim Komitesi oluşturuldu: Hıfzı Topuz (başkan), Prof.Nermin Abadan-Unat, Prof.Aydın Köksal, Prof. Aysel Aziz Prof.Oya Tokgöz, Prof.Korkmaz Alemdar, Prof.Niyazi Öktem, Doç. Dr. Kaşit Kaya, Hüsamettin Ünsal, Dr. Aydın Uğur ve Dr. Hikmet Seçim.

İletişim Komitesi İletişim Dünyası adlı dergiyi 6 sayı çıkardı, bir de yabancı dilde sayı yayınladı.

Komite Eskişehir Anadolu Üniversitesinde Gazetecilik Eğitim konulu bir seminer düzenledi (Ekim 1986). Unesco'nun iletişimle ilgili raporlarını hazırladı.

Komite üyelerinin birçoğu Milli Komisyonun daha önceki yıllarda düzenlediği uluslararası iki seminerde yöneticilik görevi almışlardır:

— İletişim Teknolojisindeki gelişmelerin basın ve ulusal kültüre etkileri (Eylül 1983, İstanbul);

— Şiddet ve İletişim Araçları (Kasım 1985, İstanbul)

Unesco İletişim Komitesi Eylül 1987'de dağıldı.

Basın Yayınlar Derneği: Yeni İletişim.

Unesco'daki İletişim Komitesi dağıldıktan sonra Ankara'daki Basın Yayınlar Derneği Komite üyelerini kendi saflarına çağırdı. Ortak toplantılar yapıldı ve Yeni İletişim adlı bir dergi yayınlandı. Bu dergi İletişim Dünyasının devamı niteliğindedir. Yeni İletişim ancak iki sayı yayınlanabildi. (Aralık 1987-Mart 1988)

İLAD için ilk girişimler: 1988 başlarında yapıldı. İlk tüzük tasarısını imzalayanlar şunlardır: Hıfzı Topuz, Hüsamettin Ünsal, Ali Gevgilili, İbrahim Çamlı, Ferruh Doğan, Vecdi Sayar, Sami Karaoğlan, Alim Şerif Onaran, Alaettin Asna, Mustafa Gürsel, Ahmet Oktay, Oktay Kurtböke ve Altan Aşar.

Bu ilk girişimlerden sonra tüzükte çok ufak bazı değişiklikler yapıldı, bugünkü tüzük 1988 ortalarında Valiliğe sunuldu ve 21 Ağustos 1989'da da Bakanlar Kurulu kararı ile onaylandı.

İLAD'ın geçici yönetim kurulu şöyle oluşturuldu: Hıfzı Topuz (Başkan), Alaettin Asna (İkinci Başkan), Hüsamettin Ünsal (Genel Sekreter), Oktay Kurtböke (Sayman), Aysel Aziz, Mustafa Gürsel, Ahmet Oktay (Üye).

Uluslararası Halkla İlişkiler Derneğinin Genel Kurulu İstanbul'da toplanıyor

Kısaca İPRA diye adlandırılan Uluslararası Halkla İlişkiler Derneğinin Konsey ve Genel Kurul toplantıları 12-15 Kasım'da Atatürk Kültür Merkezi'nde yapılacak. Bu minisebette Avrupa ile Orta Doğu'nun kavşağında Türkiye' konulu bir seminer düzenleniyor. Seminere bildiri sunacakları arasında şu kişiler yer alıyor: Prof. Mümtaz Soysal, Temel İskit, Mehmet Ali Birand, İsmail Soysal, Hamit Algabid, Hamit Bağcı, Nevzat Yalçınlar, Halkın Şahin, Altınur Kıbrıç, Hıfzı Topuz, Eric Rouleau, Şeyh Mohamed Al Avadi, Ahmet Ramazanoglu ve İbrahim Çamlı.

HALKLA İLİŞKİLER EĞİTİMİNDE İĞDEYE DÖNEN SELVİ GİBİ ÜMİTLER

Alâeddin ASNA

Türkiye'de Halkla ilişkiler eğitimi tüm dünya ülkelerindeki uygulamanın tersine, gereksinimlerin zorlamasıyla değil, geleceğin bu eğitimi gerektireceğini düşünen uzak görüşlü öğretim üyelerinin girişimleriyle başlatılmıştır. Bugün Üniversitelerinde halkla ilişkiler kürsüleri bulunan A.B.D., Avrupa Ülkeleri, Japonya, Avusturalya ve Hindistan'da bu meslek yıllarca P.R. cılar tarafından uygulandıktan sonra edinilen deneyim ve bilgilerin toplanıp gençlere aktarılması düşüncesiyle eğitim çalışmalarına girilmiştir. A.B.D.'de ilk P.R. cı Ivy Lee'nin Rockefeller'e danışman olması tarihi 1917, Üniversitelerde P.R. kürsülerinin açılma tarihi ise 1950 sonralarıdır.

Sayıdığım öteki ülkelerde ise P.R. elemanları, ABD'deki meslekdaşlarının ikisiyle 1950'ye doğru (kimisi 50'lerde) bu uygulamaya başlamışlar, Üniversite eğitimine ise 1960 sonlarında geçilmiştir.

Oysa Ankara Üniversite S.B.F.'de Nermin Abadan, Cemal Mihioğlu, Feyyaz Gölcüklü, Reşat Aktan gibi öğretim üyelerinin girişimleriyle Basın Yayın Yüksek Okulu'nun programında Halkla İlişkiler dersine de yer verildiği yıllarda Türkiye'de bu meslekten yaşamını kazananların sayısı bir elin parmakları kadardır.

1966'da bu okulda ders vermem istendiği zaman elde, Nermin Abadan'ın "Modern Toplumlarda Halkla Münasebetler" adlı 20 sayfalık çalışmasından ve James Orrick'in notlarından çevrilerek taksir edilmiş 20-30 sayfadan başka Türkçe kaynak yoktu. Michigan State Üniversitesi'ndeki lisansüstü P.R. eğitimim sırasında kullandığım kitaplardan yararlanarak derslerimi hazırladığımı ve notların birkaç derste bir, daktilo ile çoğaltılarak öğrencilere dağıtıldığını anımsıyorum. 1969'da Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsünce yayımlanan ilk Halkla İlişkiler kitabım yıllarca bu alanda kullanılan başlıca Türkçe kaynak oldu.

Bu kadar boş bir alanda eğitime başlarken tek kuşumuz, mezunların halkla ilişkiler mesleğini nerede uygulayacakları, yani nasıl iş bulacakları idi. Aradan 20 yıl geçti. Bu sorun bugün de geçerli. Üniversite'de Halkla İlişkiler eğitimi yapanlar bugün de bu alanda kolay kolay iş bulamıyor. Ama nedenleri aynı değil. 1968'de çalışacak alan yoktu. Bugün var, pek çok kuruluşun P.R. ünitelerine ek olarak en az 10 tane de özel P.R. bürosu var. Eski mezunların hemen hepsi zamanla buralarda iş buldular. Bugünküler bulamıyorlar. Bunun iki nedeni var: Birincisi bu çocukların halkla ilişkiler konusunda iyi eğitim görmemele-ri ve yabancı dil bilmemeleri. Bunun ayrıntısına girmek için başka bir makale gerekir. İkincisi ise işverenlerin, üniversitelere göz atacaklarına halkla ilişkiler elemanlarını başka yerlerde aramaları. Bu da onların halkla ilişkiler konusunda kulaktan dolma bilgilerle yola çıkmalarından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de 1972'de kurulan Halkla İlişkiler Derneğinin amacı mesleği geliştirmek, mensuplarına yardımcı olmak, Üniversitelerdeki halkla ilişkiler eğitimine katkıda bulunmak, genç mezunlara iş olanakları yaratmaktır. Onun için de kendini gerçekten bu mesleğe vermiş olanların üye olması düşünülmüş ve sınırlamalar getirilmiştir. Bu alanda Üniversite diplomasına sahip olmak, ya da en az üç yıldır mesleğin içinde bulunmak gibi. Oysa zamanla dernek tüzüğündeki sınırlamalar hafifletildi ve Üniversite diplomasına verilen ayrıcalıklar ortadan kalktı.

Kuruluş sırasında derneğin bir mühendis ya da tabii odası, bir baro niteliğine kavuşması hedefine yönelinmişti. Avukatlık, doktorluk, mühendislik mesleğini icra edebilmek için nasıl ilgili okulları bitirmek ve ilgili kuruluşların üyesi olmak gerekiyorsa; sosyal, ekonomik ve psikolojik analizleri, opinion

araştırmaları gibi bilimsel çalışmalara dayanan Public Relations mesleğini icra etmek için de bu niteliklerin aranması gereksinimi düşünülmüştü. Böylece meslek mensuplarının Üniversite, yani bilimsel köken ağırlıklı olması sağlanacaktı.

Halkla İlişkiler Derneği zamanla kuruluş ilkelerinden uzaklaştığı için işverenleri diploma aramaya zorlama yetkisini kazanamamıştır. Kaldı ki 1980'den beri Üniversitemizden nitelikli Halkla İlişkiler elemanı çıktığı da söylenemez.

Bugün Türkiye'de Halkla İlişkiler alanında çalışanların sayısı 100'ün çok üzerindedir. Bunların çoğu yeterli eğitim görmemiş, bu alanda temel bilgilere sahip olmayan elemanlardır. Yöntemleri bilimsel olmaktan uzaktır. Gazetecilik ve araştırma kavramlarına yabancı, kokteyl düzenleyip yılbaşı armağanı göndermeyi mesleklerinin başlıca işlevi sayan şıkır mıkır hanımlardan oluşan bir sözde halkla ilişkiler ordusu gelişmektedir Türkiye'de.

Uluslararası reklam afişleri

Temmuzun son günlerinde Korsika'nın Porticcio kentinde düzenlenen uluslararası bir afiş yarışması nedeniyle Le Monde gazetesinde şu yazıları okuduk:

"Amerikan reklamcıları için en önemli şey iş yapmaktır. İngiliz reklamcıları hümör'a önem verirler. Fransızlar için ise en önemli şey aşktır."

Yarışmaya 413 afiş katılmış. Derece alan afişlerden birinde zenci bir kadının beyaz bir çocuğu emzirdiği görülmüştür.

Başka bir afişte bir beyaz insan eli ile bir kara elin birlikte kelepçeye vurulduğunu ve kara bir elin de bunlara renkli bir çiçek demeti uzattığını görülmüştür.

Bu afişler Amerika'da hiç beğenilme-

miş. Çünkü kara bir kadının beyaz bir çocuğu emzirmesi kölelik çağından kalma bir anı olarak kötü karşılanmıştır.

Birlikte kelepçeye vurulmuş bir beyaz elle bir kara el de bir kara insanın tutulanması anlamına gelebileceği için tepki yaratmıştır.

Kara bir kadının beyaz bir bebegi emzirmesini gösteren afiş Japonlar hiç beğenmemiş. Çünkü Japonya'da meme görüntüsü müstehcen sayılıyor.

Yani, bir ülkede beğenilen bir afiş her ülkede iyi ve güzel sayılmıyor, çeşitli tepkiler uyandırıyor. Çokuluslu reklam ajansları da ister istemez bu konulara eğilmek zorunda kalıyorlar. Her ülkenin kendi kültürüne ve hoşgörüsüne göre afiş umarlıyorlar.

Basın Meslek İlkeleri Yeterli Değil

Dr. Hıfzı TOPUZ

Basın Konseyi'nin düzenlediği Meslek İlkeleri Sempozyumu'nda tartışma konusu olarak bize iki madde sunuldu:

Birinci maddede: "Yayınlarda hiçbir kimse ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz" deniyor.

Bu madde ilk bakışta çok doğru görünüyor. Maddede kişilerin bir takım durum ve tutumlarından dolayı kınanmamaları ve aşağılanmamaları hedef alınıyor.

Bundan şu sonuçları çıkartabiliriz:

Bir kişi ırkı dolayısıyla kınanamaz. Yani, bir insanı Ermeni, Rum, Yahudi, Kürt, Çingene, Laz, Zenci ya da Arap olduğu için kınayamayız.

Bu maddeyi daha geniş kapsamlı olarak ele alırsak hiçbir kimseyi ne Bulgar olduğu için kınayabiliriz, ne Yunanlı olduğu için, ne de İranlı.

Ama uygar bir dünya düzeyinde yeri olan bir devletin başbakanı kalkar da "Bulgar domuzu" sözünü kullanırsa basın bunu elbette yayınlar ve ırkı nedeniyle bir ulusu aşağılamış olur. Böyle bir sistemin içinde nasıl uygulanır bu madde?

Başbakan Afrika ülkelerinde bile eşine rastlanmadık sözlerle bir ulusu aşağılarsa bazı gazeteler de ondan hiç aşağı kalmazlar, "Kahpe Yunan" diye başlık atarlar, "Fransız kanı aktığı toprağı kirletir" derler. Böylece bir gelenek yaratılmış olur. Biz istediğimiz kadar "yayınlarda kimse ırkı nedeniyle aşağılanamaz" diyelim, kimse bunu uygulamaz.

Yine aynı maddeye göre,

— Bir kişiyi cinsiyeti dolayısıyla kınayamayız. Yani, kadın olduğu için aşağılayamayız. Bu da doğal ve iyi.

— Yine aynı maddeye göre bir kişiyi sosyal düzeni nedeniyle kınayamayız.

Bunu biraz açalım Maddede "sosyal sınıf" dememek için "sosyal düzen" denmiş.

Türk basınında köylü ya da işçi aşağılanıyor mu? Pek sanmıyorum.

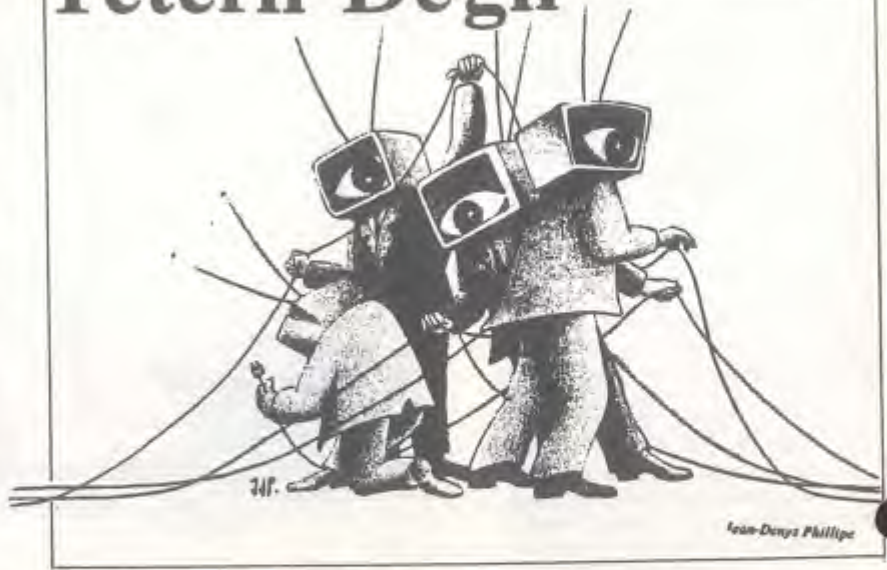
Ama çok varlıklı bazı kişilerin lüks yaşamları bazen göze batar ve bu düzeydeki insanlar kınanırlar. Basın Meslek İlkeleri biraz bunları korumaya yönelik oluyor galiba.

— Yine Birinci Maddeye göre hiç kimse dinsel inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

Bu da çok iyi bir şey. Yani, kimse musevi, katolik, ortodoks ya da bahai olduğu için kınanamaz. Bunun gibi, hiç kimseyi Alevi, Bektaşî, Nurcu, Naşibendi, Melami, Süleymancı olduğu için aşağılayamayız. İyi bir hoşgörü örneği. Ama gerçekte öyle mi oluyor?

Bu madde yeterli mi acaba? Hayır, hiç sanmıyorum. İrk, cinsiyet sosyal düzen ve dini inançların dışında üzerinde durulması gereken başka şeyler yok mu? Bazı kavram ve tutumlar bu maddenin kapsamına girmiyor.

1) Örneğin ilk olarak dil konusu akla geliyor. Yani, kişinin dini inançları dolayısıyla aşağılanmamasını kabul ediyoruz da neden dili dolayısıyla kınanma-

sına karşı çıkmıyoruz. Böyle olunca da kürtçe, zazaca, lazca, ermenice konuşmak aşağılanabilir demek olmuyor mu? Neden dil konusu bu maddenin kapsamına alınmamış, bilemeyiz.

Oysa üyesi bulunduğumuz Uluslararası Gazeteciler Federasyonunun Basın İlkeleri Bildirgesinin 7'ci maddesini koruması gereken varlıkların içinde dil konusunu da almış bu bizim dikkatimizden kaçmış her halde.

2) Yine Uluslararası Gazeteciler Federasyonunun Bildirgesinde Siyasal düşünceler kavramı yer alıyor. Yani, hiç kimsenin siyasal düşüncelerinden dolayı kınanamaması gerekiyor. Biz bunu da almamışız. Yani, biz bir kimseyi aşırı solcu, ya da aşırı sağcı olduğundan dolayı kınayabiliriz, aşağılayabiliriz. Dinsel inançlar konusunda gösterdiğimiz duyarsızlığı burada da göstermemiz gerekmez miydi?

3) FİJ'in Bildirgesinde kişinin ulusal ve sosyal kökenine dayanan bir ayrımın desteklenemeyeceği belirtiliyor. Bu madde şovenliğe karşıdır, bir yazarın kendi ulusunu her ulusun üstünde görmesine karşıdır. Demek ki biz buna karşı değiliz.

4) FİJ Bildirgesinin aynı maddesinde bir de cinsel eğilimler (moeurs sexuelles, sexual orientation) kavramı vurgulanmış. Demek FİJ cinsel eğilimlere dayanan bir ayrımı gazetecilerin desteklemelerini öneriyor. Yani, kısaca kişilerin eşcinselliği bir ayrım konusu edilmemelidir deniyor. Böylece FİJ bir hoşgörü düzeyine varmış oluyor. Bunu da belirtmekte yarar var.

İkinci Madde: Gelelim ikinci maddeye. Ne diyor bu madde? "Düşünce, vicdan ve ifade (anlatım) özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz" diyor.

İnceleyelim:

1) "Düşünce, vicdan ve anlatım özgürlüğünü sınırlayıcı yayın" yapılmasını istemek çok iyi birşey. Kimse buna karşı olamaz. Ama, ne var ki, her türlü görüş ve düşünce açıklanabilmeli, düşüncenin türüne ve rengine göre sınırlar

konmamalı.

Varsın yasama organları kamu düzenini korumak bahanesiyle bir takım sınırlar koymaya kalksınlar, gazeteci hiçbir sınırdan yana olmamalı.

Yine aynı maddede "genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz" deniyor.

Bunu da inceleyelim:

2) Nedir "Genel ahlak anlayışı"? Bunun sınırlarını kim saptayacak? Bu o kadar geniş bir kavram ki. Her toplumda, toplumun her kesiminde ayrı ayrı ahlak anlayışları vardır. Bu fıkraya belki de hiç gerekmezdi, çünkü uygulanamaz.

3) "Din duygularını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz" ne demektir? Madde kendi içinde çelişkilidir. Bir yandan düşünce ve anlatım özgürlüğüne sınır konmasına karşı oluyoruz, öte yandan din duygularını sarsıcı yayınlara karşı çıkıyoruz.

Bu madde bilimselliğe de aykındır. Bir kişi materyalist, dinin eleştirisini yapamayacak mıdır? Biz "Hayır, diyoruz, din konusunu ele alma, dinsel duyguları sarsmaya kalkma".

Peki, ya bir yazar kalkar da hiristyanlığın eleştirisini yaparsa, İncil'e karşı çıkarsa, o zaman hiristyanların din duygularını sarsıcı bir tutum içine düşmüş olmaz mı? Bu tür eleştirilere, yorumlara neden karşı çıkalım? Hiristyan ülkelerde bile böyle şey yok. Maddenin amacı her halde bunlara sınır koymak olamaz. Amaç müslümanlık duygularını sarsıcı yayınları önlemek oluyor. Oysa gazetecinin hoşgörüden ve her türlü eleştiriden, yorumdan yana olması gerekmez mi? Maddedeki amaç doğru olabilir, ama anlatım kötü. Biz sadece dinsel inançlara saygılı olmayı istemeliydik.

4) Yine aynı maddede "Aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz" deniyor.

Nedir bu "aile kurumunun temel dayanakları"? Neden bu dayanaklar inceleme konusu olmasın? Bir yazar islamlık anlayışı içinde poligamiyi savun-

Basın Meslek İlkeleri ile ilgili tartışmalar devam ediyor

Dr. Oya BAKIR

Basın Konseyi'nin düzenlediği "Basın Meslek İlkeleri Sempozyumları"nın ikincisi, 5.Eylül.1989 günü Türkiye Spor Yazarları Derneği'nin Levent'teki tesislerinde yapıldı.

"Yayınlarda hiç kimse, ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz" yaklaşımını içeren 1.madde ile "Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz" diyen 2.maddenin tartışıldığı sempozyumu Basın Konseyi'nin ikinci başkanı ve Milliyet gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Doğan Heper yönetti. Sempozyuma Zaman Gazetesi Başyazarı Fehmi Kuru, ceza hukuku profesörlerinden Çetin Özek, 2000'e Doğru Dergisi'nin Genel Yayın Yönetmeni Doğu Perinçek ve İLAD Genel Başkanı -yazar Dr.Hıfzı Topuz konuşmacı olarak katıldılar.

Basın Meslek İlkeleri'nin 1. ve 2. maddelerini "yürekten tasvip ettiğini" söyleyen Fehmi Kuru, söz konusu ilkelerin gözardı edildiği hususunda endişelerini

ne, bazı gazete ve yazarların din olgusu karşısındaki "cehalet ve ilkesizlik içindeki" tutumlarını örnek gösterdi. "Anayasa'nın kendisi eşitlik ilkelerini sınırlar... Türkiye'de izin verilen ve izin verilmeyen düşünce alanı vardır." diyen Çetin Özek, 141, 142 ve 163 gibi ceza Yasası'nda yer alan, düşünceleri ifade etme özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümlere rağmen söz konusu Basın Meslek İlkelerinin geçerliliğinin tartışılabilir olduğuna dikkat çekti. Daha çok Basın Meslek İlkelerinin uygulanmadığı doğrultusunda görüş bildiren Doğu Perinçek ise basını bizzat kendisinin cinsiyet, milliyetçilik gibi konulardaki saldırgan tutumunu örnekledi. Öncelikle Basın Meslek İlkeleri'nin yetersizliğini vurgulayan Hıfzı Topuz, söz konusu ilkelerin ulusal ve uluslararası basın meslek örgütlerinin çalışmalarının da göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi gerekliliğine dikkat çekti. Hıfzı Topuz'un kapsamlı olarak ele aldığı, "Basın Meslek İlkelerinin özgür bir basın savunusu amacıyla hizmet edebilir hale getirilebilmesi doğrultusundaki görüşlerini içeren tebliğinin tam metni 4 üncü sayfaya kadardır.

maya kalksa, ya da bazı çevrelerde aile kurumunun kokuşmuşluğunu belirtse, bunlara karşı mı çıkacağız? Nerede kaldı düşünce ve anlatım özgürlüğü?

Aile kurumu çok mu sağlam temellere dayanıyor? Neden bir gazeteci kalkıp da ailenin daha sağlam temeller üzerine oturtulmasını savunmasın? Olmaz böyle şey. Biz sosyolojik araştırmaları sınırlamaya yönelmiş oluyoruz. Bu tür sınırlar getirmek gazeteci örgütlerinin görevi olamaz.

Yeni eğilimler

Biz yalnız bu iki maddedeki hükümlerin eleştirisi ile yetinirsek elbette yapıcı olamayız. Bu maddelerde yer almayan, ama olması gereken hükümleri vurgulamak da görevimiz olacaktır.

Basın Meslek İlkelerinin tartışılmasına başlandığı zaman Unesco'nun yayınladığı "İletişim Dünyası" adlı dergide bu metinde nelerin yer alması gerektiğini belirtemeye çalışmıştık

Şunları anımsatmakta yarar var: Unesco 1985 yılında uluslararası gazeteci federasyon ve örgütlerine başvurarak gazetecilerin hak ve sorumlulukları konusunda dünya çapında bir araştırma yapmalarını ve çeşitli ülkelerde uygulanan meslek ilkelerinin saptanmasını istemişti. Aralarında FIJ'in de bulunduğu uluslararası yedi büyük örgütün temsilcileri bir araya gelerek üç yıla yakın bir süre çalıştılar. Bu araştırmayı yalnız mesleksel örgütler yaptılar, devletlerin düşüncesi sorulmadı. Bunun sonucu olarak üç ay önce "Status, Rights and Responsibilities of Journalists" adlı bir yapıt ortaya çıkartıldı. Bu yapıtta meslek ilkelerinin uluslararası düzeyde ne yönde geliştiğini gösteren sayısız örnek var.

En önemli şey şu: gazetecilerin görev ve sorumluluklarını saptamak yeterli değildir. Gazetecilerin hakları nelerdir? Bunların üzerinde durulmalıdır.

Bir yanda gazetecilerin, ötedenberi basın ahlak yasalarına geçmiş klasik hakları vardır: Haberleri araştırma, haber alma ve iletme hakkı; özgür dolaşım; düşünce ve vicdan özgürlüğü, örgüt kurma hakkı v.b.

Öte yanda da gazetecilerin yeni hakları yer alır: Haber kaynaklarına özgürce ulaşmak; kendi düşüncelerine aykırı yazı yazma zorunluluğunda bulunmamak; Toplu sözleşme hakkı; Meslek sırlarını saklama hakkı; Gazetecilerin baskıya, işkenceye karşı korunması gibi.

Gelelim sorumluluklara. Biz hakları vurgulamadan hep sorumlulukların üzerinde duruyoruz. Gazeteci şunu yapamaz, şunu yazamaz, şundan kaçınır, şuna saygı gösterir gibi hükümler koyuyoruz.

Ama bizim ele aldığımız sorumluluklar biraz eskidi. Şimdi, toplumsal düzenin ve barışın korunması, uluslararası anlayışın geliştirilmesi ve en önemlisi, insan haklarına saygının sağlanması için basın ahlak bildirgelerine yeni yeni maddeler ekleniyor. Hoşgörülü bir hava içinde insanların ve ulusların birarada yaşamalarında bu ilkelerin önemli bir yeri var.

Gazeteciler şovinizme araç olmasınlar, gerginlikleri kıskırtmasınlar savaşları desteklemesinler, baskı rejimlerinden yana olmasınlar, başka ulusların, azınlıkların ve etnik toplulukların kültürel haklarına saygılı olsunlar deniyor.

Basın ahlak ilkeleri saptanırken çağın dışında olmamak bunları tartışmayı gerektiriyor.

Basın meslek ilkelerinin, yeni gelişmelerin ışığında, yeni baştan ele alınması zamanı gelmiştir.

Çağdaş Gazeteciler Derneği İstanbul'da şube açtı

Nalan ÖRKİ

"Bizler... mimarlar olarak..", "Bizler... avukatlar olarak.." diye başlayan, ilgilileri, yetkilileri "demokrasi, düşünce özgürlüğü ve basın özgürlüğü konularında duyarlı olmaya" çağıran çok imzalı ilanların giderek daha sık yer aldığı görüldüğü gazetelerde... Hemen her gün, "yalnızca 2,5 gazetenin varolduğu bir Türkiye" hayalini gerçekleştirmeye yönelik uygulamaların arttırıldığı, gözlemlenirken her fırsatta basına çatıldığına, "yalan haber yazıyorlar" diye suçlandığına tamk olunuyor...

Türk basınının çok sancılı dönemlerden geçtiği şu son birkaç yılda, gazetecilik meslek örgütlerine daha çok görev düşüldüğü de bir gerçek... Çeşitli çalışmalar yapıyor bu amaçla... Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) aktif çalışan gazetecilik meslek örgütlerinden. Çeşitli kentlerde çalışan gazetecilerden oluşan bini aşkın üyesi bulunuyor. Düzenlediği çeşitli toplantılarda, iktidar ve muhalefet partilerinin temsilcileriyle gazeteci ve yazarların aynı platformda buluşuyor...

ÇGD'nin kuruluşundan bu yana geçen 11 yıllık süre içinde çalışmaları Ankara'daki merkezinden yürütülüyordu. 17 Haziran 1989 tarihinde gerçekleştirilen genel kurul toplantısında, Ahmet Abakay'ın yerine seçilen Rafet Genç ÇGD'nin yeni genel başkanı oluyordu. Uzun yıllar süresince bu mesleğe gönül veren Rafet Genç'i geçen ay yitirdi Türk basını.. Rahmetle anıyoruz.. Rafet Genç'ten sonra Rahmi Yıldırım vekaleten yürütüyor genel başkanlık görevini..

Bu arada, ÇGD'nin ilk şubesi, geçtiğimiz aylarda İstanbul'da açıldı. 26 Ocak 1989 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan 200'ü aşkın imzalı kuruluş bildirgesinde şu sözler yerliyordu:

"Bizler, Çağdaş Gazeteciler Derneği İstanbul Şubesini kurarken:

- Gazetecilik mesleğinin onuru için,
- Bağımsızlık, demokrasi ve barış için,
- Haber alma-verme özgürlüğü için,
- Basın-yayın kuruluşlarında çalışma koşullarının iyileştirilmesi için,
- İş ve çalışma güvenliği için,
- Kadrosuzluk ve stajyer sorununun çözümü için,
- Düşünce özgürlüğü için,
- İnsan hak ve özgürlükleri için,
- Basında çalışanların siyasal düşünce ve yazılarından dolayı, baskı altına alınmaması için,
- Gazetecilik mesleğinin onuru ile bağdaşmayan görevlerin kabul edilmemesi için, biraraya geldiğimizi, bu ilkeleri hayata geçirmek ve savunmak için çabalayacağımızı duyururuz."

Öte yandan, ÇGD'nin Kasım ayı sonlarında olağanüstü genel kurul toplantısını gerçekleştireceği, yeni genel başkan ve yönetim kurulu üyelerini seçeceği bildiriliyor. İstanbul Şubesinde tarihi kesinleşmemekle birlikte, aynı zamanda ilk genel kurulunu yapacağı belirtiliyor.

Batı gazeteleri SSCB'de

Batı ülkeleriyle Sovyetler Birliği arasında yapılan anlaşmalara uyularak bu yıl Moskova'da ve Sovyetler Birliğinin 17 kentinde Batı Avrupa ve Amerikan gazeteleri satılıyor. Bu gazetelerin başlıcaları şunlar: The Times, The Guardian, The Financial Times, The International Herald Tribune, Newsweek, Time, Le Monde, Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Zelt, Der Spiegel ve Stern. Bunun karşılığı olarak bazı Avrupa kentlerinde de şu gazetelerin satışına başlandı: Pravda, İzvestia, Literaturnaja Gazeta, Ogoniok, Les Temps Nouveaux, Culture et Vie ve Spoutnik.

Fransız TV'lerinde Erotik film

Fransız Görsel - İşitsel Konseyi aldığı bir kararla 18 yaşından küçüklere yasak edilen seks ve şiddet filmlerinin saat 22.30'dan önce gösterilmesini yasakladı. Bizdeki Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun karşıtı olan bu konseye bu tür karar alma yetkisi tanınmıştı. Konseyin bu kararını özel ve kamusal televizyon kurumları tepki ile karşıladılar. Çünkü en çok dinleyici toplayan programlar erotizm ya da şiddet olaylarına dayanmaktadır. Bu filmler genelde 20.30 programında gösterilir. En çok reklam da o programlar sırasında verilir. Televizyon yöneticileri bu yasaklama kararı ile reklam gelirlerinin azalacağını öne sürüyorlar.

Gazetecilerin Güvenliği

Uluslararası ve bölgesel gazeteci örgütlerinin 9'uncu toplantısı 11-13 Temmuzda Mexico'da yapıldı. Toplantıya Latin Amerika Gazeteci Federasyonları ile FIJ, OIJ ve Arap Gazeteciler Federasyonları katıldılar. Unesco ile Uluslararası Çalışma Örgütü de gözlemci olarak toplantıyı izlediler.

Toplantının en önemli konusu Uluslararası Çalışma Örgütüsünün 21-29 Kasım'da Cenevre'de düzenleyeceği Konferansın hazırlıklarıydı. Gazetecilerin çalışma koşullarının tartışılacağı Cenevre Konferansına gazeteci, işveren ve devlet temsilcileri katılacaklar. Gündemde gazetecilerin ücret ve güvenlik konuları, kadın gazetecilerin çalışma koşulları yer alıyor. Mexico City'de toplanan gazeteci örgütleri çeşitli ülkelerde gazetecilere yapılan saldırıları kınayan bir bildirge yayınladılar.

Macaristan'da özel TV
Sosyalist ülkeler içinde ilk kez Macaristan'da özel bir TV istasyonu kuruldu. Su kendi Siofok'ta kurulan ve Balaton Televizyonu diye adlandırılan bu istasyon Balaton gölü bölgesinde Macarca ve Almanca yayın yapıyor. Programlar film, TV oyunları ve haberlerden oluşuyor. Macaristan'da üç yıl önce de Tuna Radyosu adı özel bir radyo istasyonu kurulmuştu.

Çin'de renkli TV üretimi

Renkli TV üretiminde Birleşik Amerika ve Japonya'dan sonra Çin üçüncü duruma gelmiş bulunuyor. 1988 yılında Çin'de 10 milyon renkli televizyon üretilmiş.

Kablolu Televizyon

Emre DAĞDEVİREN

Türkiye'de bir süredir Kablo-TV konuşulmakta. Bugüne kadar kablo konusunda ayrıntılı bir açıklama yapılmadığından her alanda olduğu gibi bunda da kamuoyu yeterli bilgiye sahip değil.

Kablolu-televizyonu (CATV), alışı gelmiş vericili ve uydulu-TV yayınları gibi bir yayın yöntemidir.

Yayın ister uydu ister verici isterse kablodan yapılıns yöntem dışında sonuç aynıdır: İyi resim ve ses kalitesini izleyiciye ulaştırmak.

Vericilerle yapılan yayınlarda (Türkiye'deki şu andaki durum) kanal sayısı artınca TV yayınları birbirini etkilemeye başlar. Çünkü TV yayınları için ayrılmış frekans bandı sınırlıdır.

Kanalların birbirini etkilemeden yayınlanmasına getirilecek çözümler, uydudan doğrudan yayın veya kablo ya da her ikisinin birden kullanıldığı karma yöntemlerdir.

Uydudan yapılacak doğrudan TV yayınları (DBS) yaklaşık onaltı TV programını taşıyabilir. Kablo-TV sistemlerinde ise bu sayı 30-40 kanala çıkabilir.

Doğrudan uydu yayınlarında sorun bu işi yapacak uydunun yörüngede bulundurulması zorunluluğudur.

Kablolu Televizyonda sorunlar telefon sisteminde olduğu gibi her eve yeniden özel bir kablo çekmek, santralleri teknolojik açıdan güncelleştirmek ve birbirleri ile bağlantısını sağlamaktır.

Kaldı ki bu, işin teknik yönüdür. Oysa program girdileri Kablo-TV Sistemlerinin ana sorunlarını oluşturmaktadır.

Çünkü kablo sisteminiz, mevcut tüm yayınları içermiyorsa izleyici sizin kablounuz yerine uydu çanağını tercih edebilir.

Nitekim Avrupa'da yıllardır yapılan Kablo-TV çalışmaları bir türlü suçrama aşamasına gelememiş. Bu nedenle uydu ve verici yöntemi halen en yaygın sistem olarak görülüyor.

Kablo TV Avrupa'da TV izleyen nüfusun ancak dörtte birine ulaşabilmiş. Bu izleyici kitlesinin içinde kablo dışındaki yayınları izleyenlerde var. Evet Kablo-TV Avrupa'da on yılda bu kadar ilerleyebilmiş.

Bizim açımızdan bakılınca, her eve kablounun gelmesi için 2000 yılının ötesindeki bir hedeften sözedildiği ortadadır.

Bir yıl kadar önce radyo ve televizyon vericilerine ilişkin tüm yetkilerin ve mülkiyetlerin TRT'den alınarak PTT'ye verilmesi ile başlayan TRT-PTT çekişmesi sonunda TRT-PTT protokolüne dönmüştür.

TRT kanunu'nda yer alan, TRT Kurumu'nun kamu ve özel sektör tüzel kişileri ile ortaklıklar kurabileceğine ilişkin madde böylelikle tekrar gündemdedir.

Bu aşamada atılacak adımlar iki yönde olabilir. Bunlardan ilki şu anda radyo ve televizyon yayınlarında olduğu gibi, PTT'nin yayın ağını kurması ve işletmesi, buna karşılık TRT'nin yayınlanacak programları saptaması ve/veya hazırlanması şeklinde olabilir.

İkinci adım ise TRT ve PTT'nin bir ortaklık kurmaları yönünde atılabilir. Böylelikle her iki kurumun yetki ve sorumluluklarını taşıyacak ortaklık, kablo yayınına rahat bir ortamda gerçekleştirme şansına sahip olabilir.

Atılması olası adımlardan ikincisi şu anda daha bir akılcı görülmektedir. Kaldı ki her iki kurumun bir başka ortak olarak çalışmak istemeleri yolu da açıktır.

Bugün deneysel olan Kablolu televizyon yakın gelecekte gerçek uygulama boyutlarına ulaştığında, TRT Kanunu eğer fazla değişmişse TRT ve PTT'nin özel sektör ile benzer ortaklıklar kurması bir bakıma kaçınılmaz olacaktır. Çünkü kablo televizyonu ile otuz, kırk veya daha fazla kanal yayın yapılabilir. Ancak TRT'nin bu kadar kanala program yetiştiremeyeceği ortadadır. İşte o zaman özel sektörün yayıncılık işlevi gerekecektir. Şu anda görünen köy budur. Altyapısı oldukça pahalı olan kablo televizyonunu her halde birkaç kanal dış kaynaklı uydu yayını yapmanın ötesinde bazı görevler beklemektedir.

Sony Columbia'yı satın aldı

Ünlü Japon elektronik ortaklığı Sony, Amerika'nın ünlü sinema firması Columbia'yı ele geçirdi.

Sony geçen yıl büyük plak ortaklığı CBS'i 3 milyar dolara satın almıştı. Geçen Temmuzun son günlerinde de Columbia'yı satın almak için 3 milyar dolar öne sürdü. Sonunda 3 milyar 400 milyon dolar üzerinde anlaşmaya varıldı.

Columbia'nın çok büyük bir firma olduğunu herkes bilir ama, bu firmanın Nazelerinin % 49'unun Coca-Cola'nın elinde olduğu pek bilinmez.

Japonlar Columbia'yı ele geçirdince kendi gereksinimlerine göre film yapıyorlar. Program üretiminin artması elektronik malzeme üretimini de etkileyecek.

Basında Tekelleşmeler

İLAD Basında Tekelleşmeler konusunda geniş kapsamlı bir araştırma hazırladı. Hıfzı Topuz, Prof. Dr. Korkmaz Alemdar, Doç. Dr. Raşit Kaya, Oktay Kurtböke ve Nalan Örki tarafından yapılan araştırmada şu konular yer alıyor: Kitle iletişimi araçları ve alternatif toplumsal değerlendirmeler; Basın özgürlüğü ve tekelleşmeler; Tekelleşme biçimleri ve nedenleri; Tekelleşmenin sonuçları; Dünyada tekelleşmeler (Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da, İtalya'da ve Federal Almanya'da); Tekelleşme sürecinde Türk basınının temel nitelikleri; Türkiye'de basının tekelleşmesini destekleyen yapı; Türkiye'de basın grupları; Tekelleşmelere uluslararası tepkiler; sonuç ve öneriler.

Aşağıda bu araştırmanın sonuç ve önerilerini yayınıyoruz.

Türkiye'de şimdilik ne bir Murdoch vardır, ne bir Maxwell, ne Hachette, ne Hersant, ne de Bertelsmann. Ama bu bizde büyük basın gruplarının olmadığı anlamına gelmez. Türkiye'de ulusal çapta konsantrasyonlar zayıftır, ama çokuluslu ortaklıklar bugüne kadar Türk basınına el atmamışlar ve bir denetim mekanizması yaratamamışlardır.

Reklamcılık alanında durum farklıdır, çokuluslu reklam ortaklıkları Türk piyasasının ele geçirme çabası içindedirler. Büyük reklam ajanslarının her biri çokuluslu reklam ajanslarıyla çeşitli ilişkiler kurmuş ve birçok yerde denetim çokuluslu ortaklıkların eline geçmiştir.

Basın henüz çokuluslu iletişim ortaklıklarının etki alanı dışındadır ama, yarın ne olacağı hiç belli olmaz. Bu ortaklıklar nasıl başka ülkelerde ulusal çaptaki tekelleşmelerle ilişkiler kurup onları kendi denetimleri altına almışlarsa Türkiye'de de, eğer hiçbir önlem alınmayacak olursa, böyle olacaktır.

Tekelleşmelerin çokuluslu ortaklıkların ağına nasıl düştüklerini gördük. Çokuluslu ortaklıkların yarattığı evrensel çapta ekonomik baskıları görüp değerlendirdikten sonra Türkiye'de de bunları önleyecek önlemlerin şimdiden düşünülmesi gerektiğine inanıyoruz. Liberal-Kapitalist sistem Batı ülkelerinde hangi sonuçları vermişse bizde de benzer sonuçları verecektir. Çünkü biz de aynı sürecin içindeyiz.

Tekelleşmeler nasıl önlenir? Batı Avrupa ülkelerinde bu alanda alınan önlemler yeterli olmamıştır. Bunlara bakarak "Madem ki alınan önlemler yeterli olamıyor, bırakalım tekeller oluşsun" diyemeyiz elbette. Bize bu alanda, Batının deneyimlerinden yararlanarak, daha sağlam, daha köklü, daha etkili önlemler almak düşer. Onların aldığı önlemler fiyatla sonuçlanmışsa bizim aynı hatalara düşmeden şimdiden daha sağlıklı önlemler üzerinde durmamız gerekir. Nedir başka ülkelerde gördüğümüz önlem örnekleri? Almanya'da Hazi-

ran 1976 tarihli yasa, Fransa'da Ekim 1984 yasası, İngiltere'de 1973 kararları ve İtalya'da 1981 yasası. Bu yasalar genelde tekelleşmeler ortaya çıktıktan sonra yayınlanmış ve kamu güçleri tekelleşmeleri önleyememiştir. Biz ise tekelleşme eylemlerinin çok başında bulunuyoruz. Şimdiden bazı önlemler alırsak tekelleşmeleri bir takım sınırlar içine sokmuş oluruz. Nedir bu sınırlar? Yabancı ülkelerdeki uygulamaların ışığında şu önlemler akla gelebilir:

Herşeyden önce tekelleşmelerin önlenmesi konusunda bir yasa hazırlanabilir. Yasanın hazırlanışında yetkili iletişim uzmanlarının düşünceleri alınmalıdır. Bunun için bir takım hazırlık ve danışma toplantıları düzenlenebilir. Bunlara iletişim uzmanlarının yanı sıra mesleki örgütlerin ve üniversitelerin temsilcileri, ekonomi ve planlama uzmanları da çağrılabilir. Bu uzmanlar şu konular üzerinde durabilirler:

İletişim araçlarında mülkiyetin

ölçüsü ve boyutları nelerdir? Bir gazete sahibinin eşi, çocukları ve kardeşleri o ortaklığı hisselerini bölüşüyorlarsa durum ne olur?

- İletişim araçlarının denetimi ne demektir? Bir kişinin, ya da bir ortaklığın bir gazeteyi, ya da basın grubunu kendi denetimi altına alması için ne gibi koşullar aranır? Bir gazetenin ya da basın grubu bir kişi ya da bir ortaklığın denetimi altına girebilmesi için hisselerin yüzde kaçının o firmanın eline geçmiş olması gerekir?

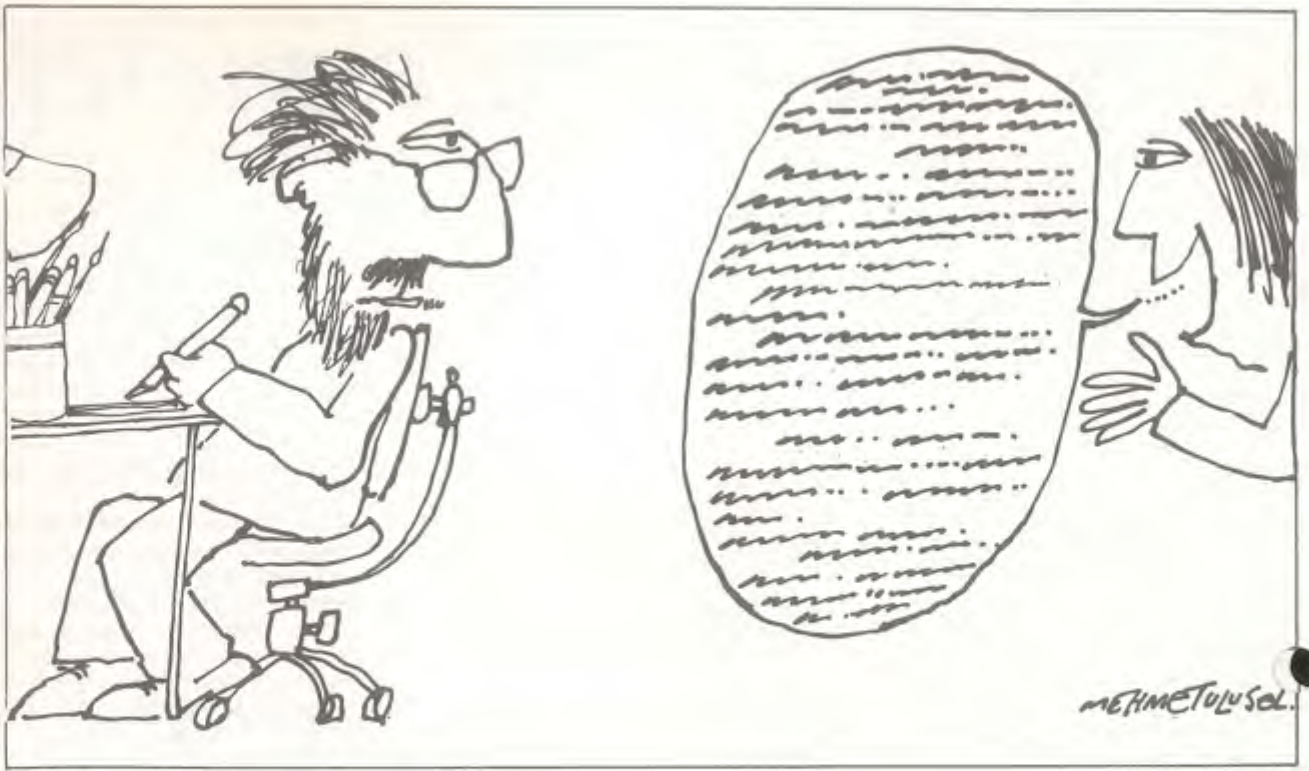
- Güçlü bir tekelleşmenin bir gazeteyi kendi denetimi altına alması o gazeteye çeşitli yollarla kesin etki yapması anlamına gelebilir mi?

- Basın tekellerinin gelişmelerini önlemek için ne gibi önlemler alınabilir? Bir tekelleşmenin yayınladığı ya da denetimi altında bulunduğu günlük gazetelerin tirajlarının o ülkedeki tiraj toplamına oranı bir ölçü sayılabilir mi? Bu oran ne olmalıdır? Yani, bir basın grubu ülkedeki günlük gazete tirajlarının

en çok yüzde kaçını elinde bulundurabilir?

- Eğer aynı grup bölgesel ve yerel gazetelerde yayınlıyorsa, onların tirajı ile ulusal dağıtımı olan günlük gazetelerin tirajı arasında nasıl bir oran kurulabilir ve nasıl sınırlar konabilir?

- Eğer aynı grup haftalık ya da aylık gazete ve dergiler yayınlıyorsa onların tirajı ile öteki tirajlar arasında nasıl bir oran kurulabilir ve nasıl sınırlar konabilir?

- Eğer basında egemen olan bir grup özel televizyon alanına da el atacak olursa o alandaki etkinlikleriyle basındaki konumu arasında nasıl bir ilişki kurulabilir ve ne gibi ölçülerde o grubun tekelcilik eğilimleri sınırlandırılabilir?

Bu konuyu kapsayan bir yasanın hazırlanması zorunluğudur. Bir basın grubunun yasadaki ölçülere uyup uymadığını izlemek ve basında saydamlığın sağlanması için de bağımsız bir Yüksek İletişim Komitesi-nin oluşturulması gerekir.

- Bu komitenin hak ve yetkilerinin neler olacağı yasada belirtilmelidir.
- Ülke içinde büyük güç kazanan iletişim gruplarının çokuluslu iletişim ortaklıklarının etkisi altına düşmelerini önleyecek önlemlerin alınması zorunluğudur.

Bunların yanı sıra şu önlemlerin üzerinde durulmalıdır:

- 1- Tekelleşme konusunda uluslararası deneyler sürekli olarak dikkatle izlenmeli, alınan önlemlerin Türkiye'ye uyarlanması olasılıkları gözden geçirilmelidir,
- 2- Tekelleşmenin Türkiye'de ulaştığı boyutlar, yarattığı-yaratacağı sorunlar ayrıntılı biçimde incelenmek üzere toplantılar düzenlenmelidir, (Meslek örgütleri, gazeteciler, okur temsilcilerinin katılmaları gibi)
- 3- Parlatonun, kamuoyunun, hükümetin dikkatlerini çekecek çalışmalar yapmak üzere çalışma-izleme grupları oluşturmalıdır,
- 4- Uluslararası düzeyde oluşan çokuluslu ortaklıkların Türkiye boyu-

tundaki çalışmalarını dikkate alınmalıdır,

5- Tekelleşmenin iletişimin başka alanlarında kazanabileceği boyutlar dikkate alınmalıdır (Özellikle radyo ve televizyon, kablolu televizyon, uydu yayıncılık alanlarındaki sermaye hareketleri izlenmelidir)

6- Tekelleşmeye karşı uluslararası normlar oluşturulmasına katkıda bulunulmalıdır.

Türkiye'de tekelleşmenin alabileceği tehlikeli boyutlara karşı da önlem arayışı çerçevesinde:

- 1- İletişim politikalarının gözden geçirilmesini sağlayacak tartışma ortamı yaratmak için gayret gösterilmelidir,
- 2- Sorunların ayrıntılı olarak tartışılmasını sağlamak üzere yoğun katılımı forumlar, toplantılar düzenlenmelidir,
- 3- Farklı görüşteki yayın organlarının da az fiyata yayınlanabilmesi için devlet basımevlerinden yararlanma olanakları aranmalıdır.
- 4- Her türlü yayının okura ulaşabilmesini sağlayacak bir dağıtım modeli yaratılmalıdır. (Gazeteler ve kitaplar ayrı ayrı değerlendirilebilir)
- 5- Kağıt fiyatları herhangi bir malın fiyatı gibi değil, kültürün yaygınlaşmasını sağlayacak araç olarak düşünülerek belirlenmelidir.
- 6- Yeni teknolojilerin izlenmesi, uygulanması olanaklarını sistemli olarak gözden geçirebilmek için ulusal bir merkez kurulmalıdır. Yukarıda sıraladığımız önlemlerin içinde en ivedi olanı çokuluslu iletişim ortaklıklarına karşı alınması

gereken önemlidir. Bu ortaklıklar yarın bizde de bazı yayın organlarını denetimleri altına alacaklardır. Türkiye iletişimi alanında büyük bir pazar olabilir. Basınımız yıllardan beri bir tiraj darboğazına tıkanıp kalmıştır, ama bu hep böyle olacak değildir. Çokuluslu ortaklıklar başka ülkelerde uyguladıkları modern teknoloji ve yönetim yöntemleriyle bu dar boğazları aşabilirler. Reklamcılık daha çok gelir sağlayabilir. Türkiye pazarı çokuluslu ortaklıklara birçok bakımdan çok çekici görünebilir. İletişim alanındaki bağımsızlığımız elden gidecekmiş gibi görünüyor.

Dünyanın birçok yerinde bunu bir çeşitli örneklerine tanık olduk. Önce ulusal çapta tekeller oluşuyor, sonra da bu tekeller çokuluslu ortaklıklarla bağlantılar kurarak onların egemenliği altına giriyorlar.

İletişim alanındaki çokuluslu ilişkiler ülkelerin egemenliğini, bağımsızlığını ve kültürel kimliğini çok yakından etkiler. Tekellerin oluşması ve çokuluslu ortaklıklarla ilişkiler kurulması bu bakımlardan çok tehlikelidir. Türkiye şimdi böyle sakıncalı bir dönemin eşiğine gelmiştir.

Derhal yapılması gereken şey çokuluslu ortaklıkların açık ya da kapalı bir biçimde bir gazeteyi, bir basın grubunu, ileride kurulacak TV istasyonunun, bir yayın şebekesini ya da multi-media bir ortaklığı ele geçirmelerini ve kendi denetimleri altına almalarını önleyecek yasal düzenlemelere gidilmesidir.

Bugün önlem alınmazsa yarın çok geç kalınacaktır.

Televizyon - Siyaset İlişkileri

Oya Bakır, Televizyon - Siyaset İlişkileri ve Türkiye'nin 1980 sonrası Siyasal Yapısının Televizyondaki Yansımaları, Doktora tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, BYYO Radyo TV Ana Bilim dah. 167 sayfa.

Oya Bakır tezinde dış ülkelerde TV - Siyaset ilişkilerini inceledikten sonra Türkiye'deki-siyaset ilişkilerini de ele alıyor, politik reklam, imaj yaratma ve politik nitelikli programlar üzerinde duruyor ve sonuç olarak da şunları belirtiyor:

Devlet tekeli - Özel TV tartışmalarının odağını kitle iletişim araçlarının mutlak surette kamu hizmeti gören ve bu işlerinin güvence altına alındığı bir yapıya sahip olunmasıdır.

Türkiye'de de özel televizyon-devlet tekeli tartışmalarının özünde, mevcut siyasal-ekonomik tercihlere paralel ve demokratik bir yapı doğrultusunda bir yayıncılık sisteminin oluşumu beklenmektedir. Televizyonun bir kitle iletişim aracı olarak, gerek sağlıklı bir sosyalizasyon süreci, gerekse varılmak istenen demokratik toplum hedefi için görevlerini yerine getirebilmesi, kamu yararı gözetilerek, bir yayıncılık anlayışının yerleşmesine bağlıdır.

Bizce bu amacın gerçekleşmesi için en elverişli görünen sistem, destek-yakıt olgusunu göz ardı etmeyen, çok kanallı ve mutlaka özerk bir yapıya sahip olan Devlet televizyonudur. Ancak, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik tercihlerinin sonucunda belirlenen ve serbest rekabeti esas alan liberal yapı, doğası gereğince

özel televizyon yayıncılığına serbestlik getirme yolundadır. Bu takdirde de özel televizyonların, kişi kuruluşları yerine kurumsallaşmış yapılar olarak ve yine kamu yararının göz ardı edilmesine açık kapı bırakmayan kurumlar olarak örgütlenmesinin sağlanması gerekmektedir.

Televizyonun Toplum yararına bir foruma dönüşmesi yapay geçerliklerden arınmış habercilik ve yayıncılık anlayışı ile siyasal sahada aktif bir siyasal katılım yaratarak demokratik bir yapının oluşmasına hizmet edecektir. Bu hizmet kamusal televizyon ile sağlanabilecektir.

Seher Er, Yeni Evrensel Haberleşme ve İletişim Düzeninin getirdiği sorunlar, İ.Ü. BYYO, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, Yüksek lisans tezi, 1989.

Seher Er, tezinde YEHİD'in tarihçesini anlattıktan sonra bu düzenin yarattığı sorunlar üzerinde duruyor ve araştırmasını şu sözlerle bitiriyor:

Üzerinde hâlâ konuşulan ve tartışmaları yapılan, Yeni Evrensel Haberleşme ve İletişim Düzeni'nin kısa vadede gerçekleşmesi beklenemez, çalışmaların artırılarak devam etmesi ve karşılıklı yardımlaşma gerekmektedir. Unesco'nun ve Birleşmiş Milletlerin desteği ile iletişim alanındaki faaliyetler genişletilmeli, uluslararası işbirliği sağlanmalı. Bu işbirliğinin temelinde anlayış ve barış kavramları yatmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının barışı ve silahsızlanmaya katkıda bulunacak şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri gerekir. Dünya barışını sağlayacak dengeli ve özgür iletişim tüm ulusların yararına olacaktır.

Türkçe yeni yayınlar

● **Alpay KABACALI**
Türk Kitap Tarihi, Cem Yayınevi, 170 sayfa, 1989.

A.Kabacalı Gazeteciler Cemiyeti "Basın Üzerinde Araştırma", ödülünü alan bu yapıtı ek ve örneklerle ikinci baskı olarak yayınladı. Kitap başlangıçtan Tanzimat'a kadar olan dönemi kapsıyor ve bu konuda araştırma yapanlara çok zengin malzeme sunuyor.

● **A.Can TUNCAY**
Hukuki Yönden Basında İşçi-İşveren ilişkileri, Evrim, Basım-Yayıncılık, 142 sayfa.

Prof. C. Tuncay sosyal güvenlik ve iş hukuku alanında basında bir boşluğu dolduruyor. Gazetecileri ilgilendiren yasalar ve iş ilişkileri bu kitaba konu olmuş.

● **Turgut ÇEVİKER**
Abdülhamit Karikatürleri Antolojisi, Cemil Cem, Halil Naci, İmzasız karikatürler Antolojisi, Adam Yayınları 4 cilt 1989.

Karikatür üzerinde değerli araştırmalar yapan Turgut Çeviker uzun yıllar yaptığı çalışmalarını bu 4 ciltte toplamış. Kitaplarda yüzlerce örnek var. Daha önceki araştırmalarını "Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü" olarak yayımlayan Çeviker bu alandaki çalışmalarını sürdürecektir.

Yabancı dilde yeni yayınlar

● **Decentralisation à l'affiche**
Yazarlar: Jean Marc Benoit ve Philippe Benoit, Edition Nathan Paris 223 sayfa, 1989.

Kitapta Fransa'nın çeşitli illerinde yerel iletişim araçlarından ve özellikle afişlerden bölgesel ve yerel sorunların değilmesinde nasıl yararlandığı inceleniyor. Ulusal çapta hiç önemli olmayan birçok sorun yalnız yöre halkını ilgilendiriyor, yerel yöneticiler, belediye temsilcileri hiç merkeze danışmadan kendi sorunlarını yerel iletişim araçlarıyla vurgulamaya ve onlara çözüm getirmeye çalışıyorlar. Siyasallaşma süreci içinde bu gibi gelişmelerin büyük önemi var. Yerel iletişim araçlarını kullananlar, afişleri hazırlayanlar bölge insanlarının kültürel kimliğinden yararlanıyor, onların duygularına sesleniyorlar. Bu araştırma birçok açıdan çok uyarıcı ve yol gösterici sayılır.

● **Medias Pouvoirs**
Fransa'nın büyük yayınevlerinden biri

olan Bayard Presse bir zamanlar Presse-Actualité adlı aylık bir dergi yayınladı. Sonra bundan vazgeçti, şimdi Medias Pouvoirs adlı üç aylık lüks bir araştırma dergisi çıkartıyor. Her bir sayı 200 sayfa. Son sayıların konuları şunlar: Değişiklik içinde Televizyonlar, Media alanına yeni gelenler; Medialarda yönetim. Her sayının sonunda bibliografik bilgilerde yer alıyor.

● **Information dans le monde**
Seuil yayınladı, Paris 630 sayfa 1989. Fransa'nın Montpellier kentinde "Observatoire de l'information" adlı bir iletişim araştırma merkezi kurulmuş. Bu merkez yerel yönetimlerle olduğu gibi Kültür ve İletişim Bakanlığı, İnsan Hakları Bakanlığı ve Avrupa İnsan Hakları Vakfı ile de işbirliği yaparak 206 ülkede iletişim araçlarının ve iletişim özgürlüğünün ne durumda olduğunu açıklayan zengin bir yapıtı ortaya çıkarmış. Ülkede kaç gazeteci var? İletişim

araçlarıyla devletin ilişkileri nelerdir? İletişim özgürlüğüne saldırılar oluyor mu? Tutuklu gazeteci var mı? Bütün bu sorunların yanıtını bu kitapta bulabilirsiniz.

● **600 livres sur la Télévision**
Tekhné, Librairie de la Communication, 90 sayfa, Mayıs 1989. Paris'te bir yayınevi son yıllarda televizyon konusunda yayımlanan Fransızca ve İngilizce kitapların bir katalogunu yayınlamış, içinde 600 kitap yer alıyor. Çok hayrete düşürücü bir sonuç.

● **La Presse audiovisuelle**
Caroline Mauriat, Presse et Formation, Les éditions du CFPJ, Paris, 94 sayfa, 1989. Kitapta radyo-televizyon gazetecileri ilgilendirecek zengin malzeme yer alıyor.

● **Les journalistes de la liberté et la naissance de l'opinion**
(1789-1793), Alain Manevy, Grasset, Paris, 260 sayfa, 1989. Uzun yıllar Fransız radyolarında çalışmış olan yazar A.Manevy bu kitabında Büyük Fransız Devrimi döneminde gazetecilerin verdiği savaşları anlatıyor.

TV reklamlarının çocukların sağlığı üzerinde kötü etkileri oluyor

Fransa'nın Nancy kentinde bölgesel bir sağlık merkezinin birkaç ay önce yaptığı bir araştırmada televizyon reklamlarının çocuklar üzerinde kötü etkiler yarattığı vurgulandı.

6-10 yaşları arasında çocuğu olan 509 ailede yapılan araştırmalar şu sonuçları ortaya koyuyor:

-Çocukların % 97,5'u hemen hemen hergün televizyon izliyorlar;

-İzleme süresi okulları açık olduğu günlerde 2 saat 45 dakika, öteki günlerde 5 saat;

-Haftalık ortalama izleme süresi 25 saat; Aileler ise 18 saat izliyorlar;

-Çocuklar en çok saat 17-19 arasında TV izliyorlar. Tatil günlerinde ise izleme

zamanı 8.30-11 ve 15-18 arasında yer alıyor.

-Doktorlara göre bu saatlerde çocuklar doğru dürüst yemek yemeden TV karşısında abur-cubur şeylerle karınlarını doyuruyorlar;

-Çocuklar TV reklamlarında gördükleri şeyleri yemek istiyorlar, normal gıda alamıyorlar;

-Reklamlardaki şekerli ve yağlı ürünler (çikolata, karamela, nuga, bonbon, kraker, cips, yer fıstığı, kremalı pasta, turta, dondurma gibi) daha çok tüketiliyor;

-Coca-cola'ya çocuklar reklam etkisiyle alışıyorlar;

-Çocukların % 75'i gıda ürünleri reklamlarını çok iyi biliyorlar;

-Çocuklar TV'de gördükleri gıda ürünlerinin alınması için ailelere baskı yapıyorlar;

-Bunun sonucu olarak beslenmede bir dengesizlik oluyor, çocuklar kendilerine gerekli kaloriyi alamıyorlar, ya da fazla alıyorlar,

-Şişmanlıyorlar, karınları yağ bağlıyor, sindirim dengeleri bozuluyor, kalp ve damar hastalıkları baş gösteriyor.

Bu araştırmayı yapan doktorlar TV'deki çocuklara yönelik gıda reklamlarına karşı bilimsel önlemler alınmasını istiyorlar.

● Radyo TV tekeli

Baştarafı sayfa 1'de

tv tekeline açıkça karşıdır. DSP 1987 Seçim Bildirgesinin 114. sayfasında aynen şöyle denilmektedir. "Radyo ve televizyonun öznerliği ve yansızlığı güvence altına alınacaktır. Devlet tekelindeki radyo ve televizyon programlarını ve bunların yayın saatlerini daha çok artırma yerine özel radyo-televizyon istasyon ve yayınlarına izin verilecektir; ancak bunun için sendika, meslek kuruluşu, kooperatif gibi toplumsal örgütlerin

anlatım ve siyasal katılım özgürlükleri önündeki engeller kaldırılacaktır. Böylelikle bu gibi örgütler de ayrıca siyasal partiler de kendi radyo ve televizyon yayınlarını yapabileceklerdir". Partinin genel başkanı Bülent Ecevit, yukarıda sözünü ettiğimiz seminerde aynı görüşleri genişleterek tekrar etmiştir (Bu açıklamalar için bkz: Çağdaş Gelişmelerin Işığında Devlet Media İlişkileri, Hürriyet Yayınları No 10, İstanbul 1988)

Türk liberalizminin temsilcisi olduğunu ileri süren partilerden Doğru Yol Partisi de tekelcilikten yana bir izlenim vermektedir. DYP 1987 Seçim Beyannamesinin 47. sayfası ile 1986 Ara Seçim Beyannamesinin 56. ve 57. sayfaları mevcut yasal düzenlemelere saygılı bir tutumu ortaya koymaktadır. Nitekim yukarıda sözünü ettiğimiz seminerde parti sözcüsü Mehmet Dülger bu tutumu benimsediklerini ifade etmiştir. "BBC gibi TRT" istediklerini belirten Dülger tarafızlık ögesi üzerinde durmuştur. Parti genel başkanı Süleyman Demirel 26 Eylül 1989 verdiği demeçte aynı görüşleri tekrarlamıştır.

Gelenek ve islami değerlere saygılılık politikasını izleyen Refah Partisi de statükonun korunmasından yanadır. Ancak ileride aşamalı olarak serbest televizyon-radyo sistemine geçilmesinin sakıncalı olmadığı görüşü de benimsenmiş bulunmaktadır.

Görülüyor ki siyasal partiler Radyo-TV tekeli konusunda ilginç tutumlar içindedir. Liberal partiler tekelden yana iken, DSP serbest radyo-TV yi savunmaktadır. Siyasal iktidari elinde tutan ANAP program olarak tekeli bir radyo-TV sistemini benimsemekte iken parti sözcü ve milletvekilleri özel TV-Radyodan yana demeçler vermektedirler. ANAP açısından bu çelişkili tutum Hürriyet Vakfının düzenlediği seminerde de ortaya çıkmıştır. Siyasal iktidari elinde tutan ANAP'ın temsilcileri yakın bir zamanda tekelin kalkmasının gereğini vurgulamaktadırlar, ama 6 yıllık iktidar döneminde hala bu bağlamda hiç bir şey yapılmamıştır.

İLAD'ın amaçları

Baştarafı sayfa 1'de

e Eğitim: İletişim dallarında eğitim ve öğretim yapan yüksek öğretim kurumlarında uygulanan eğitim yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapıyorlar;

f Lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarına destek: Yüksek öğretim kurumlarında tez çalışmaları yapan öğrencilere ve araştırmaya görevlilerine destek olur, kaynak ve yol gösterir, olanakları ölçüsünde araştırma bursları verir;

g Unesco ile işbirliği: Unesco Milli Komisyonu ile iletişim alanında işbirliği yapıyor, kendisine danışılan konularda raporlar hazırlar. Unesco genel merkezinden istenecek araştırmaları gerçekleştirir.

h Uzmanlık ve danışmanlık: Kurullara, meslek kuruluşlarına, yayın organlarına ve benzeri kuruluşlara hizmet sunmak amacıyla özel anlaşmalarla araştırmalar yapıyor ve yapıyor, toplantılar düzenliyor, raporlar hazırlar;

ı Bölgesel ve uluslararası iletişim araştırma merkezlerinin ve kurumlarının çalışmalarını izler, Türkiye'de düzenlenecek iletişim araştırma toplantılarında kendilerine yardımcı olur, bölgesel ve uluslararası araştırmalara katılır;

i Bilimsel toplantılar: İletişim konularında bilimsel toplantılar düzenler. Bu çalışmalarında iletişim dallarındaki kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapıyor;

j Dökümantasyon merkezi: İletişim konularında bilimsel bir dökümantasyon merkezi oluşturuyor;

k Yayınlar: Yurt içinde ve dışındaki iletişim çalışmalarına ilgili haber, yorum ve araştırmaları yansıtan süreli yayınlar yapıyor. Daha ayrıntılı konulardaki rapor ve araştırmaların da broşür ya da kitap olarak yayımlanmasını sağlıyor;

l Görsel malzemelerden yararlanma ve bunları hazırlama: İletişimle ilgili her türlü film, video kaset gösterimi yapıyor, yapılmasını düzenliyor, belgesel film hazırlanmasını sağlıyor;

Başlarken

Baştarafı sayfa 1'de

Bu konularda da ekipler oluşturduk, çalışmalara başladık bile.

Elimizde başka tasarımlar da var: Genç gazetecilerin mesleki haklarını araştırmak için bir seminer düzenlemeyi düşünüyoruz.

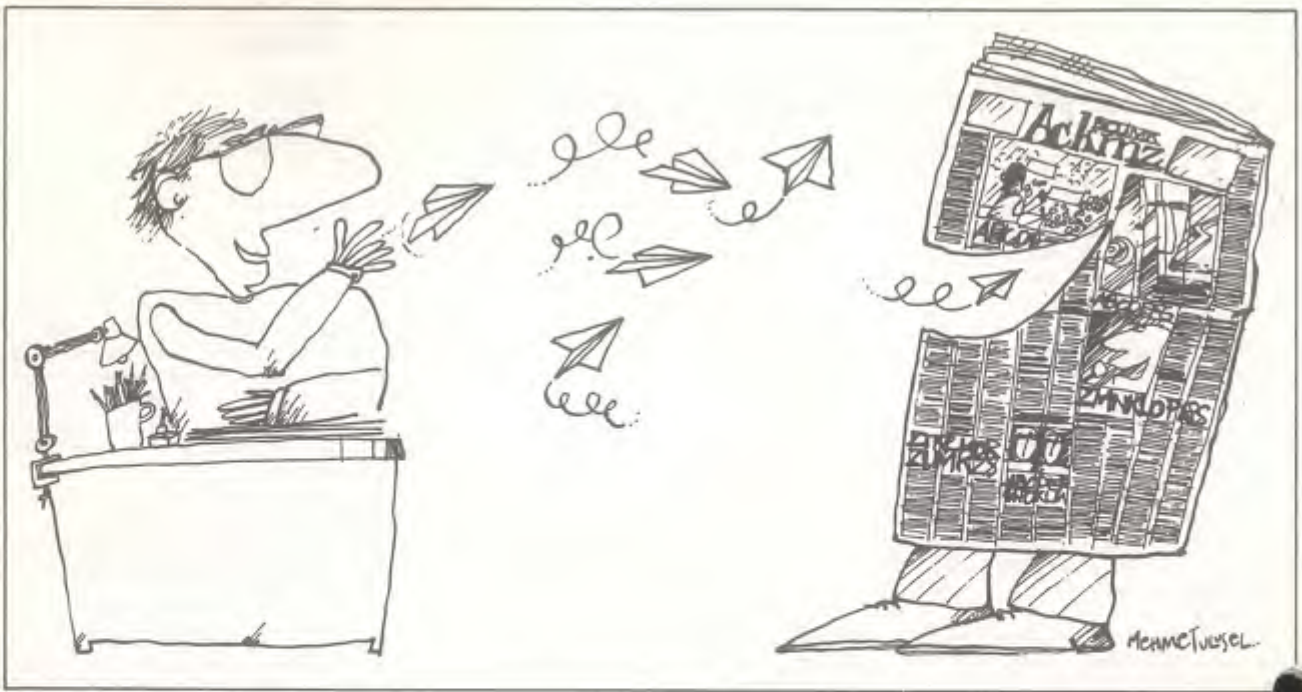
Genç reklamcılarının sorunlarına da eğileceğiz, belki de onlarla birlikte bir seminer düzenleyeceğiz.

Ele almayı düşündüğümüz bir konu da şu: İletişim araçlarının gündemi nasıl saptanıyor? Yani, gazetelerde birinci sayfaların başlığım ve televizyon haber programlarında başta gelen haberleri kimler saptıyor? Olayları yaranatanlar mı, yoksa yansınanlar mı? Türkiye'nin en önemli konuları enflasyon sorunu mudur, hayat pahalılığı mı, özgürlükler mi, insan hakları mı? Yoksa Cumhurbaşkanlığı seçimi mi, AT'ye girmemiz mi?

Dikkatler nasıl ve neden başka yerlere çekilebiliyor? Bu bir iletişim sorunu mudur. Elbette güncel bir araştırma ve seminer konusu olabilir.

Bir dökümantasyon merkezi oluşturacağız ve gençlere araştırmalarında kaynak sağlayacağız. Yayınlarımızı da sürdürüleceğiz. Elimizde birkaç el kitabı tasarısı daha var.

Başlangıç için yetmez mi bunlar? Bunları hep birlikte gerçekleştireceğiz İLAD yaşayacak ve daha da gelişecek.

Batılı gazeteci örgütleri, çokuluslu ortaklıklara direniyor

Çokuluslu ortaklıkların etkinliklerini tartışmak üzere geçen Temmuzda Vaşington'da uluslararası bir toplantı düzenlendi. Toplantıya 17 ülkeden 250 temsilci katıldı.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) ile basım, kağıt, enerji, kimyasal üretim işçi federasyonlarının birlikte düzenledikleri toplantıda Newspaper Guild (ABD) ve İngiltere'nin Ulusal Gazetecilik Birliği-NUJ- örgütleri temsilcileri ile Kanada, Avustralya, İsveç ve İngiliz gazetecileri çoğunluktaydılar.

Toplantıda konuşan FIJ genel sekreteri Aidan White basın ve yayıncılık alanındaki çokuluslu ortaklıkların etkinlikleri üzerinde duracak bunların yalnız bu dallarda çalışan işçilerle gazetecilerin haklarını

kısıtlamakla kalmayıp demokratik toplumlar için yaşamsal bir değeri olan haber kaynaklarını tehdit ettiklerini belirtti.

Delegeler çokuluslu ortaklıkların etkinlikleri konusunda daha çok araştırma yapılmasını ve bilgi elde edilmesini istediler. NUJ genel sekreteri Harry Conroy da gazeteci örgütleri arasındaki dayanışmanın en az çokuluslu ortaklıklar arasındaki dayanışma kadar güçlü olması gerektiğini söyledi. Toplantıya katılanlar gazeteci örgütlerinin geçen Şubat'ta Sidney'de yayınladıkları bildiriye desteklediklerini, basında ve yayıncılıktaki tekelleşmelere karşı savaşın sürdürülmesini önerdiler.

TÜRK—FRANSIZ ORTAK ÇALIŞMASI

Türk-Fransız iletişim ortak çalışma programı çerçevesinde Eylül 1989 ayı içinde CENTRE D'ETUDES DIPLOMATIQUES ET STRATEGIQUES'in başkanı Prof.Dr.Jean CAZENEUVE ülkemizi ziyaret ederek çeşitli temaslarda bulunmuştur.

Fransada iletişim sosyolojisinin önde gelen isimlerinden olan Jean CAZENEUVE, aynı zamanda Fransız televizyonunun kuruluşunda büyük katkılar getirerek ilk genel müdürlüğünü de yapmıştır.

J.CAZENEUVE Türkiye'deki temaslarda, Ankara ve İstanbul'daki Basın Yayın Yükseköğretim kurumları ile bu okullarla anlaşmalar imzalamıştır. İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yükseköğretim Kurumu ile yapılan anlaşma kültürel işbirliğini öngördüğü kadar, CAZENEUVE'nün başkanlığını yaptığı Merkeze bağlı Gazetecilik Yükseköğretim Kurumu (Ecole Supérieure de Journalisme) ile İ.Ü.Basın Yayın Yükseköğretim Kurumu arasında öğretim üyesi, araştırma görevlisi ve öğrenci mübadelesini içermektedir

Yüksek Tanımlı Televizyon TVHD

Gelişmiş ülkeler 90'lı yıllarda Yüksek Tanımlı Televizyon (Television High Definition) sistemini uygulamaya hazırlanıyorlar. Bu sistemde kameraya yansıyan görüntü şimdiki kadar iki kat net olacak, ekrandaki çizgi sayısı şimdiki kadar iki katna yükselecek. Amerika'da standart çizgi sayısı 1941'de NTSC (National Television System Committee) sistemi içinde 525 olarak kabul edilmişti. PAL sistemi içinde çizgi sayısı 1967'de 625'le, SECAM sistemi içinde de 819'a çıkarılmıştı. Yeni sistemle bu sayı 1050-1250'ye çıkarılıyor. Japon, Amerikan ve Batı Avrupa televizyon firmaları şimdi bu sisteme uyularak üretilen araçları piyasaya sürebilmek için birikim yapıyorlar.

Yüksek Tanımlı Televizyon sistemini ilk kez Japonlar Güney Kore'de Seoul Olimpiyatları sırasında denemişler ve karşılaşmaların 1125 çizgili görüntülerini uydu aracılığı ile Japonya'nın 81 kentine yansıtmışlardır.

Batı Avrupalılar da kısa zamanda Japon sistemine benzer bir sistem buldular. 1250 çizgiye dayalı Batı Avrupa Yüksek Tanımlı Televizyonu ilk kez geçen yıl İngiltere'de, Brighton'da düzenlenen Elektronik Bienal'inde denendi.

Amerikalıların geliştirdiği Yüksek Tanımlı sistem ise 1050 çizgiye dayanıyor. Federal İletişim Komisyonu bu alandaki çalışmalara katılmıyor ama, kullanılacak sistemin şimdi kullanılan NTSC sistemiyle uyumunu öneriyor. Bu da şimdi kullanılan televizyonların çöpe atılmamasını gerektiriyor. Japonların bulduğu sistem ise şimdiki televizyonlarla hiç uyumuyor. Bu konularda bu güne kadar dünya çapında kesin bir anlaşmaya varılmadığı görülüyor.

İletişim araştırma

İLAD BÜLTENİ

İletişim Araştırmaları Derneği adına sahibi:

Hıfzı TOPUZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Oktay KURTBÖKE

Yıl: 1 Sayı: 1 Ekim 1989
Fiyatı 100 TL. (KDV dahil)
Adres: Yıldız Posta Cd. 10/45
80280 Gayrettepe-İSTANBUL
Telefon: 174 86 43 Fax: (1) 166 73 05

Yapım: MOZAİK BASIM
YAYINCILIK-Çağaloğlu
Piyerloti Cd. 17/1 Çağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 516 15 61-516 22 03
Fax: 516 22 04

Gazeteciler: Statüleri, Hakları ve Sorumlulukları

Prof.Dr. Korkmaz ALEMDAR

Türkiye'de en zor işlerden biri de gazeteci olmak. Gazeteci derken, toplumsal gelişmelere tanıklık eden, eleştiren, yol gösteren gazeteci demek istiyoruz; yoksa moda düşüncelerin sözcülüğünü yapan, egemen siyasal görüşlerin savunusunu üstlenenleri değil. Görevini yapmaya çalışan gazetecilerin karşılaştıkları güçlükler sürekli olarak artıyor. En son örneğini 31 Temmuz tarihli gazeteler yazdılar. Başbakan gazetecileri "Şeytanın avukatları" olarak niteliyordu. Ülkedeki olumsuzlukların sorumlusu politikaları yapanlar değil, bunları gazetesine yazanlardı. İlginç (aşlında acıklı) bir durum, ama ne yaparsınız Türkiye'de liberal, demokrat geçinen yönetimler basın özgürlüğü söz konusu olunca 19. yüzyılın düşüncelerinin bile gerisine düşüyorlar.

Peki ne yapılabilir? basın siyasal iktidarların keyfi tutumlarına karşı koyamaz mı?

Hıfzı Topuz ve Kaarle Nordenstreng'in hazırladıkları kitap bu konuda düşündürücü ve yol göstericidir. Gazetecilerin statüleri, hakları ve sorumlulukları konusunda A.B.D.'den Afrika ülkelerine kadar pek çok yöredeki durumu açıklamakta, bu alanda kabul edilmiş bölgesel ve uluslararası belgeleri bir araya getirmektedir. Kitap önemlidir, çünkü gazeteciler ve örgütlerinin, uluslararası kuruluşların da katkılarıyla yarım yüzyılı aşan bir süredir meslekle ilgili hakları ve sorumlulukları nasıl geliştirdiklerini gözler önüne sermektedir. Gazeteci profesyonel olarak çalışan, yaptığı işin kamu yararına olduğuna inanan, bu nedenle hem siyasal otoriteye hem de sermaye sahibine karşı haklarının iyi belirlenmesini isteyen bir meslek grubu üyesidir. Gazeteci kamuoyuna karşı sorumlulukları da açıkça belirtmenin gerekli olduğunu düşünür. Çünkü yaptığı iş özünde kamuoyu içinde ve onun güvenini korumak için sorumluluklarını açıkça kabul etmekten kaçınmaz.

Topuz ve Nordenstreng'in açıkça vurguladıkları gibi gazetecilik mesleğinin durumu, hakları ve sorumlulukları dünyanın her yerinde aynı konuma sahip değildir. Birinci bölümde incelenen batılı sanayileşmiş toplumlar (ABD, İngiltere, Federal Almanya, Fransa, Finlandiya, İskandinav ülkeleri ve Japonya) için genel özgürlük ortamı basının çalışmalarını kolaylaştırmaktadır. Gazetecilik mesleğinin düzenlenmesine ilişkin düşünceler bu ülkelerde genellikle kabul görmez, ama haklar ve sorumluluklar konusunda oldukça geliştirilmiş metinler vardır.

Kitabın ikinci bölümü sosyalist Avrupa ülkelerini incelemektedir. Bu ülkelerdeki basınla ilgili düşünceler batılı kavramlarla açıklanması zor bir konudur. Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki, sosyalist ülkelerde de basın meslek ilkeleri ciddi biçimde geliştirilmiş bir konudur. Topuz ve Nordenstreng Polonya ve Sovyet basın meslek ilkelerinin metnini kitapta vermektedirler.

Unesco, bir süre önce uluslararası ve bölgesel gazeteci örgütlerinden gazetecilerin statüleri, hak ve sorumlulukları konusunda ortak bir çalışma hazırlamalarını istemişti. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ), Uluslararası Gazeteciler Örgütü (OIJ), Latin Amerika Gazeteci Örgütleri FELAP ve FELATRAP, Asya Gazeteciler Federasyonu (FAJ), Afrika Gazeteciler Birliği (UAI) ve ASEAN ülkeleri Gazeteciler Konfederasyonu (CAJ)'ın temsilcileri bir araya gelerek bu araştırmanın Finlandiyalı İletişim Profesörü Kaarle Nordenstreng ile Hıfzı Topuz tarafından yapılmasını istediler. Üç yıllık bir çalışma sonu ortaya çıkan rapor UNESCO'ya sunulmuş ve gazeteci federasyonlarının ortak bir ürünü olarak da yayınlandı.

Yandaki sütunlarda arkadaşımız Prof. Korkmaz Alemdar'ın bu kitap üzerindeki bir yazısı yer alıyor.

Üçüncü bölüm genel olarak gelişmekte olan ülkeleri konu almaktadır. Güney Amerika'dan, Afrika ve Asya'ya kadar sözü edilebilecek pek çok örnek vardır. Bu ülkelerin genel durumunu Topuz'un Afrika için söylediği şu sözler iyi biçimde özetler: Afrikalı gazetecilerin sorumlulukları haklarından daha fazladır (s. 156).

Dördüncü bölüm genel bir değerlendirilmeye ayrılmıştır. Ekte en eskisi 1954, en yenisi 1983 tarihi taşıyan on belge metni verilmektedir. Bazıları şunlardır: Gazeteciler ve kitle İletişim Araçları için Meslek İlkeleri (1973), Gazetecilerin İletişim Bildirgesi (1978), Gazetecilerin Korunması (1980), Gazetecilikte Uluslararası Meslek İlkeleri (1983).

Hıfzı Topuz ve Kaarle Nordenstreng'in kitapları için Türkiye açısından söylenecek tek söz, bizdeki gelişmelerin de kitapta yer almasının iyi olabileceğiydi. Türkiye ahlında gazeteciliğin kapitalist batı ülkelerinin etkisiyle geliştiği ilk ülkelerden biridir. Burada görülen gelişme özellikleri öteki gelişen ülkelere bazı süreçleri anlamakta yardımcı olabilir. Ama Türkiye konusunda yazılanların azlığı basının gelişimini de tanıtmayı

geciktirmektedir.

Ancak son yıllarda uluslararası p... da Türkiye'den ve özellikle basından söz edildiğinde alışılan konu, yasaklar, sınırlamalar ve hapis cezalarıdır. Türk basını kendisine yönelen siyasal baskılardan bunalmış, gelişebilme konusunda ciddi engelleri aşma çabasına girmiştir. Bu çabalar, gerçekleştirilen deneyler Topuz ve Nordenstreng tarafından aktarılabileceği iyi olurdu.

Gazetecilerin statüleri, hakları ve sorumlulukları kitabı Türkiye'deki olumsuzluklara ışık tutabilecek, onları aşmada yol gösterebilecek nitelikte bir çalışmadır. Uluslararası planda vızgeçilmez bir el kitabı olacaktır. Kitabın ise, Türkçeye çevrilmesinin sayısız yararları vardır. Gazeteciler, öğrenciler dünya deneylerini yakından izleyebilmelidirler. Ama daha da önemlisi, basına ikide bir laf söyleyenlerin dünyadan ne denli habersiz olduklarını bu kitap çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Journalists: Status, Rights and Responsibilities. Edited by Kaarle Nordenstreng and Hıfzı Topuz; International Organisation of Journalists; Tampere-Prague, 1989; 317 p.